

Dassen langs de N48

C. Achterberg

Datum: 28 april 2011
Rapportnummer: 2011.047, concept 1.0
Opgesteld voor: Oranjewoud

Rapport nr., versie: 2011.047, concept 1.0
Datum uitgave: 27 april 2011
Titel: **Dassen langs de N48**
Auteur: drs. Chris Achterberg
Foto omslag: Monique Achterberg
Naam en adres aanvrager: **Oranjewoud**
Zutphenseweg 31D
7418 AH Deventer

Postbus 321
7400 AH Deventer

contactpersonen aanvrager: Jorim Kamerling
tel: 06 12966453
jorim.kamerling@oranjewoud.nl

Stichting VZZ
Bezoekadres:
Toernooiveld 1
6531 ED Nijmegen

Postadres:
Postbus 6525
6503 GA Nijmegen

Tel. 024 74 10 500

E-mail:
secretariaat@zoogdierveniging.nl
Web: www.zoogdierveniging.nl
Triodosbank: 78.49.24.767

De Stichting VZZ is het uitvoerend orgaan van de Zoogdierveniging

Niets uit deze offerte mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Stichting VZZ, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd.

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	5
1 INLEIDING	7
1.1 Aanleiding	7
1.2 Vraagstelling	7
1.3 Leefwijze das	8
1.4 Bedreigingen das	10
2 WERKWIJZE	11
3 RESULTATEN	13
3.1 Veldbezoek	13
3.2 Gegevens Zoogdierdatabank	17
4 CONCLUSIES	19
GERAADPLEEGDE LITERATUUR EN WEBSITES	23

Samenvatting

In het traject van de Rijksweg N48 tussen Hoogeveen en Ommen worden vier gelijkvloerse kruisingen met landbouwwegen vervangen door tunnels onder de N48. Langs het gehele traject van de N48 komen dassen voor. In opdracht van Oranjewoud heeft de Zoogdiervereniging onderzocht of er negatieve gevolgen te verwachten zijn van de aanleg en gebruik van de tunnels op de dassenpopulatie.

In de omgeving van alle vier locaties waar een tunnel gepland is zijn sporen en burchten van dassen aangetroffen. Geen van de burchten ligt zodanig dicht bij een tunnellocatie dat problemen bij aanleg of gebruik te verwachten zijn. Er zijn geen aanwijzingen dat veel gebruikte looproutes van dassen onderbroken worden of foerageergebied onbereikbaar wordt door de aanleg van de tunnels.

Bij de planlocatie Oosterveld ontstaat door de (nieuwe) aan- en afvoerwegen naar de tunnel wel een verhoogd risico op aanrijdingen met dassen. De hier aanwezige dassentunnel functioneert niet. Dit komt door een gebrek aan dekking en geleidende landschapselementen bij de uitgang van de tunnel aan de westzijde van de N48. *Hier is de aanbeveling om de westelijke uitgang van de dassentunnel aan te passen en dekking in de vorm van een houtwal aan te leggen. Alternatief is het aanleggen van een nieuwe dassentunnel 100m zuidelijker. Het is ook wenselijk het dassenraster aan beide zijden van de N48 te verlengen. Dit over een afstand van ongeveer 250m zowel in zuidelijke als noordelijke richting.*

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Rijkswaterstaat is, samen met de provincies Drenthe en Overijssel en de gemeentes De Wolden, Hoogeveen, Hardenberg en Ommen, bezig met een reconstructie van de N48. De rijksweg N48 loopt van de aansluiting op de A28 bij Hoogeveen naar de N348 bij Ommen. Op een viertal plaatsen wordt een gelijkvloerse kruising met landbouwwegen vervangen door een tunnel onder de N48 door.

Aan beide zijden van de N48 leven dassen. Op een aantal locaties liggen dassenburchten dicht bij de N48. De aanleg van de tunnels heeft mogelijk negatieve gevolgen voor de aanwezige dassen. In opdracht van Oranjewoud heeft de Zoogdierverseniging gekeken naar de aanwezigheid van dassen in de omgeving van de vier planlocaties.

1.2 Vraagstelling

Wat zijn de gevolgen voor de dassen van de aanleg van vier tunnels onder de N48.

- Zijn er burchten die door de aanleg van de tunnels aangetast worden?
- Ontstaan er barrières in de looproutes van dassen?
- Gaat er foerageergebied van de dassen verloren of wordt het onbereikbaar?
- Zijn er maatregelen nodig om negatieve gevolgen op de dassenpopulatie te voorkomen of compenseren?

1.3 Leefwijze das

De das is een grote marterachtige. De lichaamslengte van een volwassen dier is 67 – 80 cm. Mannetjes wegen 9 – 16,5 kg en vrouwtjes wegen 6,5 – 14 kg. Karakteristiek is de zwart-witte kop.

Dassen leven vooral op de hogere zandgronden in het oosten van Nederland. Dassen leven in dit deel van Nederland ook in de uiterwaarden van rivieren.

Ze graven hun eigen gangenstelsel, dit wordt een burcht genoemd. Burchten worden vaak generaties lang gebruikt en kunnen uit veel gangen, aangeduid als pijpen, bestaan. Een grote burcht bestaat al gauw uit tien tot twintig gangen. Voor de uitgangen liggen karakteristiek halfronde stortbergen van het materiaal dat is uitgegraven.

Burchten worden meestal gegraven in heuvels of steilranden. Dassen hebben vaak meerdere burchten in hun territorium. De burcht die een groot deel van het jaar bewoond is wordt aangeduid als hoofdburcht. Meestal zijn er één of meerdere bijburchten die regelmatig gebruikt worden. Dit kan bijvoorbeeld door een vrouwtje zijn, die haar jongen in een bijburcht werpt. De burcht waar de jongen geboren worden wordt een kraamburcht genoemd, dit kan de hoofdburcht zijn. Vaak hebben dassen een bijburcht in de buurt van een seizoensgebonden voedselbron als mais of fruit. Verder liggen er verspreid door het territorium burchten die uit één gang bestaan. Dit zijn de zogenaamde "vluchtpijpen" die worden gebruikt bij gevaar of als een andere burcht niet meer veilig te bereiken is.

De burcht speelt een centrale rol in het leven van de das. Het is de veilige plek om overdag te slapen. Hier vinden de sociale contacten plaats tussen de andere leden van de groep. De jongen leven de eerste acht weken onder de grond in de burcht. Daarna is de burcht zo'n zes weken de plaats waar ze spelen en gezoogd worden.

Dassen leven in sociale groepen bestaand uit één volwassen man, meerdere vrouwtjes en niet volwassen dieren. Een dergelijke sociale groep wordt ook wel een "clan" genoemd. Gemiddeld leven er op een burcht in Nederland drie dassen van één jaar en ouder. Meestal is er één vrouwtje dat in de meeste jaren 1 tot 3 jongen krijgt. Als de voedselomstandigheden gunstig zijn en de sterfte door verkeer niet te hoog kan het aantal dassen in een sociale groep aanzienlijk groter zijn.

Dassen eten jaarrond vooral regenwormen. Om deze te kunnen vangen moeten ze dicht onder of aan het oppervlak komen. Dit gebeurt alleen op vochtige windstille plaatsen. De plek waar dit gebeurt varieert van nacht tot nacht en dit betekent dat een das een groot territorium nodig heeft om elke nacht voldoende voedsel te vinden. Om een dergelijk groot territorium te kunnen verdedigen moet een das in groepen leven. De grenzen van het territorium worden verdedigd en gemarkeerd met geurstoffen en mestputjes. Mestputjes zijn kleine kuiltjes die de das graaft en waarin hij zijn uitwerpselen deponeert. Bij wissels op de grens met de burens ontstaat, met name in het voorjaar, vaak een plek met een flink aantal mestputjes.

Dassen eten nog vele andere ongewervelde dieren, vooral larven van insecten en grote kevers. Verder, als de gelegenheid zich voor doet, amfibieën, reptielen, muizen en (jonge) konijnen. In het seizoen worden granen, maïs, eikels en andere vruchten gegeten.

1.4 Bedreigingen das

De grootste bedreigingen voor de das in Nederland zijn het verlies aan geschikt leefgebied en sterfte door het verkeer. Ondanks de aanleg van dassentunnels sterft jaarlijks 10 – 15 % van de dassen als gevolg van een aanrijding. Veel leefgebied van de das is in de afgelopen 50 jaar verloren gegaan of ongeschikt geworden.

Veel locaties van burchten en voedselgebieden zijn verloren gegaan door bebouwing, aanleg van wegen en afgraven voor zand- en grindwinning. Het verdwijnen van heggen, houtwallen en hoogstamboomgaarden betekende dat veel beschutting van graslanden verloren ging waardoor het vangen van regenwormen moeilijker werd en ander voedsel verloren ging. Het intensieve agrarische gebruik van graslanden betekende dat het bodemleven sterk afnam. Veel grasland is omgezet in maïsakkers, voedsel van veel slechtere kwaliteit dan regenwormen en andere ongewervelde dieren.

De laatste 10 – 20 jaar wordt steeds meer grasland ongeschikt voor dassen om voedsel te zoeken door verruiging. Gedeeltelijk is dit het gevolg van natuurontwikkeling en gedeeltelijk door het niet meer maaien of begrazen omdat het grasland niet meer agrarisch gebruikt wordt. Een andere slechte ontwikkeling voor de das is de "verpaarding" van het buitengebied. Paarden trappen de bodemstructuur zo dicht dat het als voedselgebied voor de das ongeschikt(er) wordt.

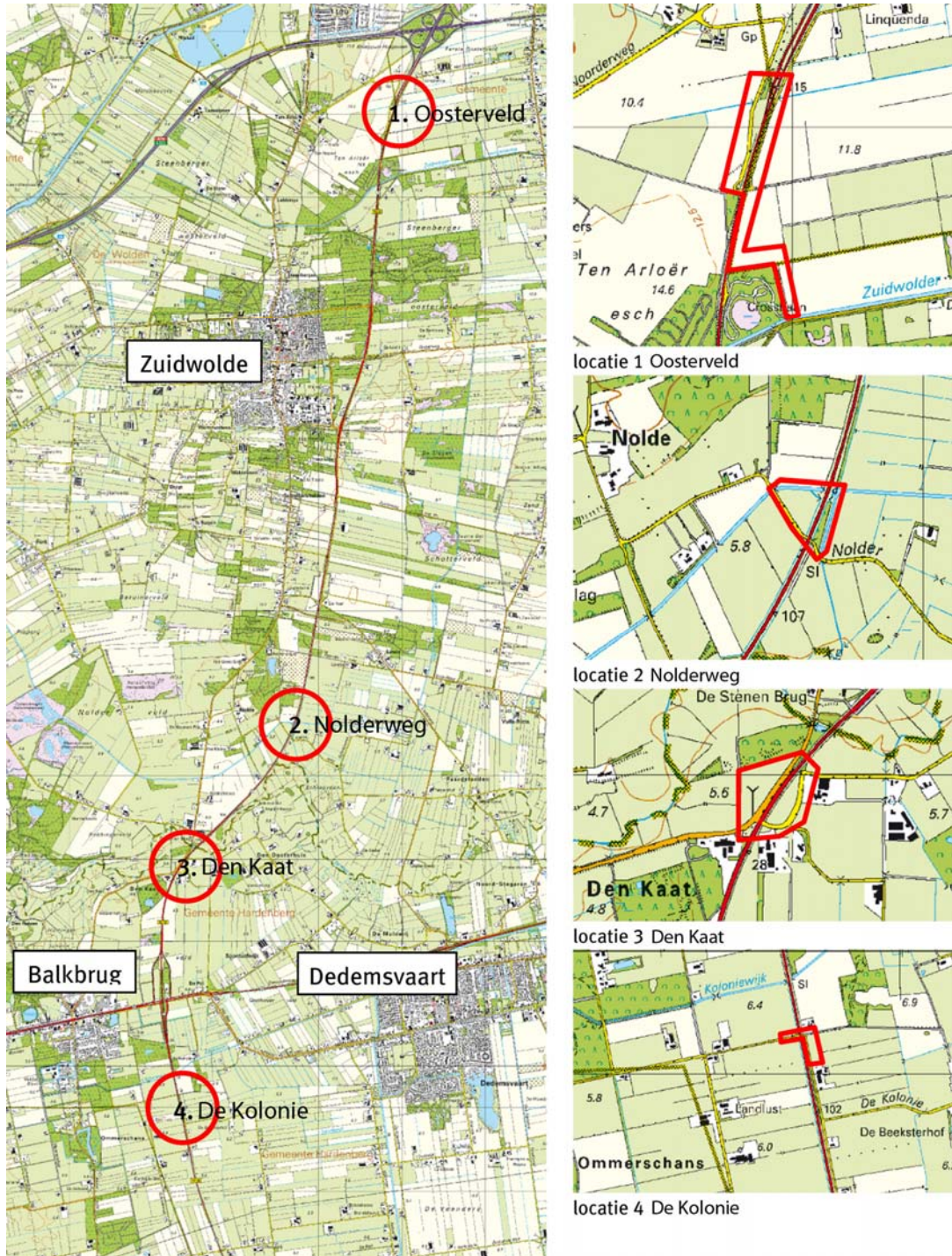
Dassen zijn erg conservatieve dieren: burchten en wissels worden generatie op generatie gebruikt. Dit betekent dat (snelle) veranderingen in het landschap verstoring werken op dassen. Hetzelfde geldt voor veranderingen in menselijke activiteit in de buurt van de burcht. Als deze activiteiten plotseling te dicht bij de burcht en te vaak plaatsvinden wordt een burcht verlaten.

2 Werkwijze

Op 12 april 2011 zijn de vier locaties waar de tunnels gepland zijn bezocht. De omgeving is afgezocht op sporen van dassen. Er is gekeken naar pootafdrukken, mestputjes, haar aan prikkeldraad en wissels. Gezocht is naar burchten in de omgeving van de planlocaties. Bij aangetroffen pijpen is gekeken of ze in gebruik waren. Was een burcht op dat moment niet in gebruik is een inschatting gemaakt of de burcht in het laatste half jaar bewoond is geweest of al langer niet meer gebruikt wordt. Dassentunnels in de omgeving van de planlocaties zijn op gebruikssporen onderzocht.

Gegevens uit de Zoogdierdatabank van de Zoogdierverseniging van waarnemingen van dassen, verkeersslachtoffers en burchten zijn gebruikt als aanvullende gegevens voor het zoeken naar burchten. Deze gegevens zijn ook gebruikt om een beeld te krijgen van de dassenpopulatie in de omgeving van de N48.

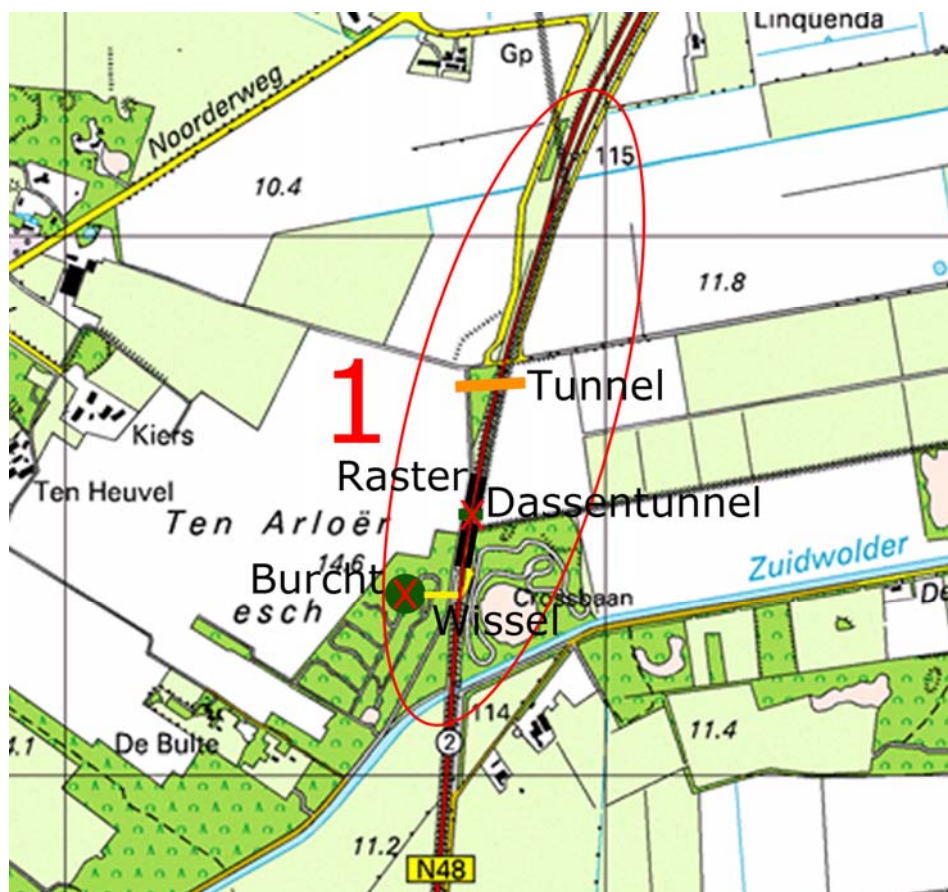
Figuur 1. De locaties van de vier geplande tunnels

3 Resultaten

3.1 Veldbezoek

1. Oosterveld

In de directe omgeving van de huidige oversteek en de iets zuidelijker geplande tunnel bevinden zich geen burchten. Aan de rand van de akker en landbouwweg ten oosten van de kruising met de N48 liggen enkele wissels. In het bosje ten westen van de N48, ongeveer 500m zuidelijker dan de kruising ligt een dassenburcht met 7 pijpen. De burcht is momenteel niet bewoond, maar is dit recent nog wel geweest. Aan het prikkeldraad dat de afscheiding vormt tussen de oostzijde van dit bosje en een zandpad parallel aan de N48 zat dassenhaar en loopt een wissel richting de burcht. Ten noorden van dit bosje en de crossbaan aan de oostzijde van de weg ligt een dassentunnel. Deze wordt al langere tijd niet gebruikt.

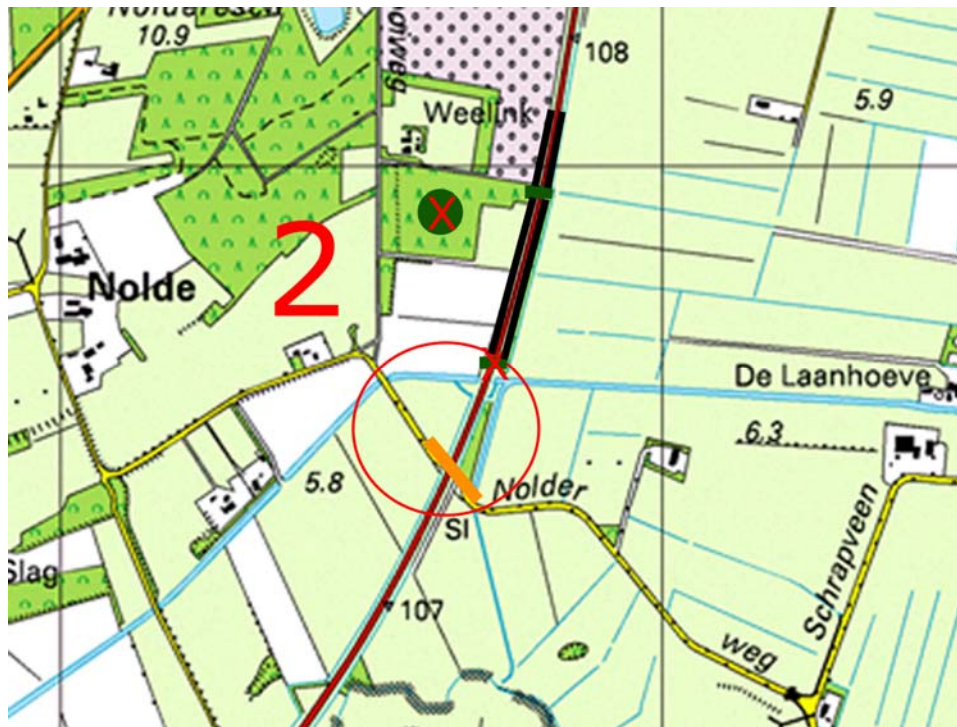

Figuur 2. Locatie 1, Oosterveld. De tunnel is ingetekend op de geplande locatie. Rood kruis door symbool betekent niet in gebruik.

2. Nolderweg

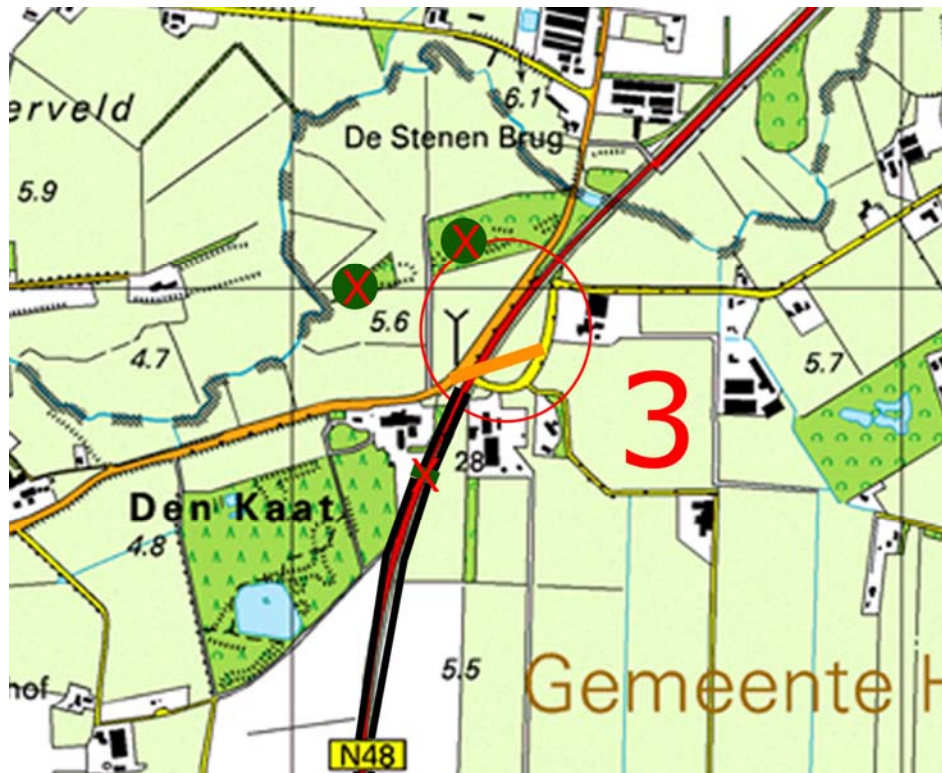
Er zijn geen sporen van dassen aangetroffen in de directe omgeving van de huidige kruising en daar geplande tunnel. Ongeveer 200m noordelijker ligt een dassentunnel onder de N48 die al langere tijd niet gebruikt wordt. Weer 300m noordelijker ligt een tweede dassentunnel die wel recent gebruikt is en waar duidelijke wissels naar toe leiden. In het bosje aan de westzijde van de N48 ligt een burcht die momenteel niet door dassen gebruikt wordt.

Figuur 3. Locatie 2, Nolderweg. Voor uitleg symbolen zie figuur 2.

3. Den Kaat

In het bosje 200m ten noorden van de huidige kruising en geplande tunnel zit een dassenburcht met drie pijpen. Twee pijpen van de burcht zijn vrij recent nog door dassen gebruikt, maar de burcht is op dit moment niet bewoond. De dassentunnel 200m ten zuiden van de kruising wordt niet gebruikt. Het bosje dat hier ligt ten westen van de N48 is niet vrij toegankelijk, maar aan de randen zijn geen sporen van dassen gevonden.

Figuur 4. Locatie 3, Den Kaat. Voor uitleg symbolen zie figuur 2.

4. De Kolonie

Rondom de locatie van de kruising en de geplande tunnel zijn geen sporen van dassen aangetroffen. De dassentunnel 500m naar het noorden is volop in gebruik door dassen. Aan de rand van het bosje 100m ten noorden van de dassentunnel en ten oosten van de N48 ligt een burcht met 3 pijpen. Twee hiervan zijn volop in gebruik. De aanwezigheid van veel nestmateriaal en een speelplek zijn aanwijzingen dat het om een kraamburcht gaat. In het grasland direct naast de burcht is een grote hoeveelheid plantenmateriaal gestort, waarschijnlijk afkomstig van het schonen van sloten. De wissels vanaf de burcht leiden ondermeer naar de dassentunnel en de noordrand van de akker direct ten noorden van de geplande tunnel. Dichtbij de dassentunnel in het bosje ten westen van de N48 ligt een burcht met 3 pijpen die al langere tijd niet in gebruik is.

Figuur 5. Locatie 4, De Kolonie. Voor uitleg symbolen zie figuur 2.

3.2 Gegevens Zoogdierdatabank

De gegevens voor de periode 2000 – 2010 uit de Zoogdierdatabank laten zien dat er aan beide zijden van het traject van de N48 een weid verbreide dassenpopulatie aanwezig is. Een achttal burchten ligt direct naast de N48. Er zijn in deze periode op de N48 dan ook veel verkeersslachtoffers onder dassen gevallen met name rond de kruising met de N377 bij Balkbrug.

Figuur 6. Dassentunnel bij locatie 1 Oosterveld. Deze tunnel wordt niet gebruikt door dassen. (Foto: Monique Achterberg).

4 Conclusies

1. Oosterveld

De aan te leggen tunnel ligt ruim verwijderd van de dichtstbijzijnde dassenburcht. Er zijn geen aanwijzingen dat veel gebruikte looproutes van dassen worden doorsneden. De nieuwe aan en afvoerwegen ten zuiden van de tunnel verhogen wel het risico op verkeersslachtoffers onder de aanwezige dassen.

De dassentunnel op deze locatie functioneert niet. Waarschijnlijk omdat de westzijde uitkomt in een open akker. Het ontbreekt aan dekking en geleidende landschapsstructuren aan deze zijde van de N48. Een wissel 100m zuidelijker tussen het bosje met de burcht en de rijksweg doet vermoeden dat de dassen hier de N48 oversteken. Een groot risico voor das en automobilist. De dassenrasters een beide zijden van de weg lopen niet ver genoeg door om effectief te zijn.

Het verdient aanbeveling om de westelijke uitgang van de tunnel aan te passen. Als er parallel aan de N48 een asfaltweg wordt aangelegd, nu is het een zandpad, dan zou de dassentunnel verlengd moeten worden onder deze weg door. De uitgang van de tunnel zou moeten aansluiten op een, aan te planten, houtwal die weer aansluit op het bestaande bosje. Alternatief is het aanleggen van een nieuwe dassentunnel 100m zuidelijker die aan de westzijde uitkomt in het bosje. Het dassenraster aan beide zijden van de N48 zou moeten worden verlengd. Naar het zuiden toe tot aan de Zuidwolder waterlossing. Naar het noorden toe zou de verlenging minimaal 200 tot 250m moeten zijn.

2. Nolderweg

De dichtstbijzijnde dassenburcht ligt ver genoeg van de aan te leggen tunnel. In de directe omgeving van de planlocatie zijn geen aanwijzingen dat dassen hinder ondervinden van de tunnelbak.

De dassentunnel het dichtst bij de huidige kruising ligt in te open gebied. Er zijn ook bijna geen houtwallen of bosjes die de das naar de tunnel geleiden en dekking bieden. Bij de wat noordelijker liggende tunnel is dit wel het geval en deze wordt dan ook gebruikt door dassen.

Figuur 7. Dassentunnel bij locatie 2, Nolderweg. Deze tunnel wordt gebruikt door dassen. (Foto: Chris Achterberg).

3. Den Kaat

In de directe omgeving van de aan te leggen tunnel ligt geen dassenburcht. De activiteit van dassen concentreert zich hier in de bosjes ten noorden van de planlocatie. Er zijn geen aanwijzingen dat de dassen hinder zullen ondervinden van de aanleg van de tunnel.

De dassentunnel ligt op een ongelukkige plek. Dicht bij bebouwing en komt aan de oostzijde uit op een open grasland. Aan de westzijde komt hij dicht bij een intensief gebruikt paardenweide uit. Ongeveer 100m zuidelijker waar de zuidrand van het bosje de N48 raakt is een gunstiger locatie voor een dassentunnel. De locaties van verkeersslachtoffers wijzen er op dat dit ook de plek is waar dassen de N48 oversteken.

4. De Kolonie

De locatie voor de tunnel ligt op ruime afstand van de burchten. De dichtstbijzijnde veel gebruikte wissel wordt niet doorsneden door de tunnelbak.

De dassentunnel ligt tussen geleidende en dekking biedende bosjes en houtwallen en wordt dan ook volop gebruikt. Het dassenraster aan de oostzijde van de N48 ten noorden van de burcht loopt niet ver genoeg door om te voorkomen dat dassen om het raster heen lopen.

De situatie van een grote storthoop direct naast de burcht is onwenselijk. Het risico op versterking van de burcht is groot.

Tabel 1. Samenvatting conclusies.

Locatie	burchten	looproutes	dassentunnels	dassenraster
1 Oosterveld	geen	slachtoffers?	niet goed	te kort
2 Nolderweg	geen	geen	1 niet goed 1 goed	
3 Den Kaat	geen	geen	niet goed	
4 De Kolonie	geen	geen	goed	te kort

Geraadpleegde literatuur en websites

- Bosschap, 2009. Gedragscode natuurbeheer.
Clark, M., 1994. Badgers. Whittet Books
Dirkmaat, J., 2006. De das gered. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
Forestry Commission, 1995. Forest operations and badger sets.
Forestry practice guide 9. Forestry Practice Division.
Kruuk, H., 1989. The social badger. Oxford University Press.
Neal, N. & C. Cheesman, 2004. Badgers. Christopher Helm.
Roper, J.T., 2010. Badger. HarperCollins Publishers.
Vogelbescherming Nederland & Bosschap, 2005. Gedragscode zorgvuldig bosbeheer.

Das & Boom: www.dasenboom.nl
Forestry Commission: www.forestry.gov.uk